

ANAYASA MAHKEMESİ KARARI

Esas sayısı:1977/100

Karar sayısı:1977/148

Karar günü:22/12/1977

Resmi Gazete tarih/sayı:29.4.1978/16273

İtiraz yoluna başvuran: Tire Asliye Hukuk Mahkemesi.

İtirazın konusu : 18/4/1972 günlü, 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununun Geçici 3. maddesinin Anayasa'ya aykırı olduğu öne sürülerek iptali istenmiştir.

I. OLAY:

Tarım Kredi Kooperatifi Yönetim Kurulu üyesi oldukları sırada Ziraat Bankası Genel Müdürlüğüne görevlerine son verilen davacılar Mahkemeye başvurarak işlemin iptalini istemişlerdir. Davalılar hakkında yapılan işlemin dayanağını 18/4/1972 günlü, 1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununun Geçici 3. maddesinde yer alan kuralın oluşturduğunu kabul eden Mahkeme, bu madde hükmünün Anayasa'ya aykırı olduğu kanısına varmış ve iptali için Anayasa Mahkemesine başvurmuştur.

III- METİNLER:

1- İptali istenen Yasa kuralı:

"Geçici Madde 3- T.C. Ziraat Bankası:

a) Merkez Birliği kuruluncaya kadar; bütün Kooperatif ve Bölge Birlikleri için Merkez Birliğine, Bölge Birlikleri kuruluncaya kadar Bölge Birliklerine ait;

b) Merkez Birliği kurulduktan sonra; Bölge Birlikleri çalışma alanına dahil edilmeyen Kooperatifler için Bölge Birliğine ait;

Görevleri yapar ve yetkileri kullanır."

2- Dayanılan Anayasa Kuralları :

Başlangıç:

Tarihi boyunca bağımsız yaşamış, hak ve hürriyetleri için savaşmış olan;

Anayasa ve Hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullanarak 27 Mayıs 1960 Devrimini yapan Türk Milleti;

Bütün fertlerini, kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde, millî şuur ve ülküler etrafında toplayan, ve milletimizi, dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak millî birlik ruhu içinde daima yüceltmeyi amaç bilen Türk Milliyetçiliğinden hız ve ilham alarak ve;

"Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" ilkesinin, Milli Mücadele ruhunun, millet egemenliğinin, Atatürk Devrimlerine bağlılığın tam şuuruna sahip olarak;

İnsan hak ve hürriyetlerini, millî dayanışmayı, sosyal adaleti, ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak demokratik hukuk devletini bütün hukukî ve sosyal temelleriyle kurmak için;

Türkiye Cumhuriyeti Kurucu Meclisi tarafından hazırlanan bu Anayasa'yı kabul ve ilân ve onu, asıl teminatın vatandaşların gönülleriyle ve iradelerinde yer aldığı inancı ile, hürriyete, adalete ve fazilete aşık evlâtlarının uyanık bekleliğine emanet eder.

Madde 10- Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.

Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşamayacak surette sınırlayan siyasî iktisadî ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar.

Madde 11- Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, Cumhuriyetin, millî güvenliğin, kamu düzeninin, kamu yararının, genel ahlâkın ve genel sağlığın korunması amacı ile veya Anayasa'nın diğer maddelerinde gösterilen özel sebeplerle, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygun olarak, ancak kanunla sınırlanabilir.

Kanun, temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunamaz.

Bu Anayasa'da yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, insan hak ve hürriyetlerini veya Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü veya dil, ırk, sınıf, din ve mezhep ayırımına dayanarak, nitelikleri Anayasa'da belirtilen Cumhuriyeti ortadan kaldırmak kasdı ile kullanılamaz.

Bu hükümlere aykırı eylem ve davranışların cezası kanunda gösterilir.

Madde 29- Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanılmasında uygulanacak şekil ve usuller kanunda gösterilir. Kanun, Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, millî güvenliğin, kamu düzeninin ve genel ahlâkın korunması maksadıyla sınırlar koyabilir.

Hiç kimse bir derneğe üye olmaya veya dernekte üye kalmaya zorlanamaz.

Dernekler, kanunun gösterdiği hallerde hâkim kararıyla kapatılabilir. Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, millî güvenliğin, kamu düzeninin ve genel ahlâkın korunması bakımından gecikmede sakınca bulunan hallerde de, hâkim kararına kadar kanunun açıkça yetkili kıldığı mercinin emriyle faaliyetten alıkonulabilir.

Madde 51- Devlet, kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır.

IV. İLK İNCELEME:

Anayasa Mahkemesi; 13/10/1977 gününde Kani Vrana, Şevket Müftügil, Halit ZARBUN, Ziya Önel, Abdullah ÜNER, Ahmet KOÇAK, Sekip ÇOPUROĞLU, Fahrettin ULUÇ, Muhittin GÜRÜN, Lûtfi ÖMERBAŞ, Ahmet ERDOĞDU, Hasan GÜRSEL, Âdil ESMER, Nihat O. AKÇAKAYALIOĞLU ve Ahmet H. BOYACIOĞLU'nun katılmalarıyla İçtüzüğün 15. maddesi uyarınca yaptığı ilk inceleme toplantısında aşağıda açıklanan konu üzerinde durmuştur:

18/4/1972 günlü, 1581 sayılı, Yasa, Tarım Kredi Kooperatiflerini aşamalı bir örgütlemeye bağlı tutmuştur. Bu Yasanın 1. maddesinde en küçük ünite olarak Tarım Kredi Kooperatifleri öngörülmüş; bir veya birkaç il içindeki kooperatiflerin Bölge Birliklerini, en az beş Bölge Birliğinin de Merkez Birliğini oluşturacağı hükme bağlanmıştır. Merkez Birliği tek üst kuruluş olup

Ankara'dadır. Yasanın 3. maddesinde ise kooperatiflerin, Bölge Birliklerinin ve Merkez Birliğinin görev ve yetkileri ayrı ayrı gösterilmiştir. Yasa, bu örgütlenmenin tamamlanmasına kadar olan süre içinde üst aşamalarındaki görev ve yetkilerin, geçici olarak nasıl ve hangi kuruluşlarca kullanılacağını ayrıca göstermiştir. Geçici 3. madde hükmünce bu görev ve yetkileri Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası üstlenmiştir. Maddenin (a) bendine göre, Merkez Birliği kuruluncaya kadar Merkez Birliğine, Bölge Birlikleri kuruluncaya kadar Bölge Birliklerine ait görev ve yetkiler Bankaca kullanılacaktır, (b) bendine göre, Merkez Birliği kurulduktan sonra, Bölge Birlikleri çalışma alanına girmeyen kooperatifler için Bölge Birliklerine ait görev ve yetkiler Bankaca yerine getirilecektir.

Dava dosyasındaki bilgi ve belgelere göre, olan zamanında Merkez Birliği henüz kurulmamıştır. Davacıların Yönetim Kurulu Üyesi oldukları Tarım Kredi Kooperatifinin, Bölge Birlikleri çalışma alanı dışında tutulduğu da ileri sürülmüş değildir. O halde davada geçici 3. maddenin (b) bendinin uygulama yeri bulunmamaktadır. Uyuşmazlığın, maddenin (a) bendi hükmünün Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankasına tanındığı yetkinin kullanılması dolayısıyla ortaya çıktığı anlaşıldığından, esasa ilişkin incelemenin (a) bendi ile sınırlı olarak yapılması gerekmektedir.

Böylece yapılan ilk inceleme sonunda verilen karar şöyledir: Dosyanın eksikliği bulunmadığından, işin esasının 18/4/1972 günlü, 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununun Geçici 3. maddesinin (a) bendi ile sınırlı olarak incelenmesine,

13/10/1977 gününde oybirliğiyle karar verildi."

V. ESASIN İNCELENMESİ:

İşin esasına ilişkin rapor, Mahkemenin başvurma yazısı ile buna bağlı karar ve belgeler, iptali istenen Yasa hükmü, ilgili Yasa ve Anayasa Kuralları ve öteki metinler okunduktan sonra gereği görüldüğü düşünülür :

Toplumda bireyleri birarada yaşamaya iten nedenler arasında kuşkusuz ekonomik gereksinimler başta gelir. Siyasal otoritenin niteliği de bu gereksinimlerin karşılanmasında ve güvence altına alınmasında tutulan yola göre değişmektedir. Bu yol ya belirli kişi veya grupların ya da toplumu oluşturan bireylerin tümünün çıkarları doğrultusunda olabilir. Böylece korunması amaçlanan ekonomik güvencenin niteliğine göre, toplum yönetiminin demokratik ilkelere yaklaşım derecesi belli olur. Yüzyıllar boyunca sürüp gelen ekonomik düzende, bu yaklaşımın yeterince sağlanmadığı saptanınca, bireylerin kendi gereksinimlerini kendilerinin sağlaması ve karşılıklı yardımlaşma temeline dayanan büyük ekonomik güçleri oluşturması fikri ortaya atılmıştır. Demokratik düşünce kültürünün bir ürünü olarak geçen yüzyılın ortalarından beri varlığını kabul ettiren bu ekonomik sistem, kooperatifçilik adı altında, özellikle batı uygarlığının önderliğini yapan ülkelerde giderek büyük önem kazanmıştır.

Bireylerin kooperatif çatısı altında birleşmeleri ve böylece anamal egemenliğine dayanan geleneksel ekonomik düzenin baskısından kurtulmaları, yeni bir demokratik ve sosyal adaletçi hukuk düzeninin de temelini oluşturmuştur. Ancak bireysel küçük ekonomik birimlerin işbirliği yaparak kooperatif hukuk kurumu biçiminde ortaya çıkmaları memleketimizde kolay olmamıştır. Yurdumuzda orta çağlardan beri sürüp gelen bireysel ekonomik yapı toplum yaşamımızda egemenliğini henüz bırakmış değildir. Bu nedenle Cumhuriyet döneminde, yurdun ekonomik yapısında etkin atılımlar öngörülmüş ve Devlet önderliğinde ticaret ve endüstri kurumları meydana getirilmiştir. 29/5/1926 günlü ve 865 sayılı Ticaret Kanunu ile bir Ticaret Şirketi niteliğinde kabul edilen Kooperatifler için getirilen hükümler, tarım alanında istenen gelişmeyi sağlayamamış olduğundan, Devlet gözetimi altında özel kanunlarla Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatifleri kurulmuştur.

Bu kooperatiflerin Devlet güdümünde tutulmalarının nedeni, özellikle Tarım Sektöründe, çıkarlarını korumakta yeterli bilgi ve tecrübesi olmayan köylü kesiminin zarara uğramaması ve kooperatif kuruluşların ve bunların dayandığı temel felsefenin giderek dejenere edilmemesi ve böylece halkın bu Kurumlara olan saygısını ve güvencesini yitirmemesi düşüncesi olmuştur.

İşte 21/10/1935 günlü, 2836 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanununda yer alan Devletin önderliğine, yardım ve korumasına ilişkin hükümler böyle bir gelişimin sonucudur. Örneğin; Tarım Kredi Kooperatiflerinin kurulacağı yerlerin Ziraat Bankasının önerisi ile Ekonomi Bakanlığınca belli edileceğine, anasözleşmelerinin aynı Bankaca hazırlanacağına, hazırlanan anasözleşmelerin Ekonomi Bakanlığının onayından sonra Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulacağına, kooperatif ortaklarının ürünleri üzerinde ticaret ve komisyonculuk yapanların, ürün karşılığı para veya mal olarak kredi verenlerin kooperatife üye olamayacaklarına, Kooperatifin ve birliklerin işlemlerinin Ziraat Bankası ile Ekonomi Bakanlığının mürakabasına bağlı tutulacağına, gerektiğinde Yönetim Kurullarını ve yöneticileri görevden çıkarmaya Bakanlığın yetkili olacağına, genel kurul kararlarının Ziraat Bankasının onayından sonra uygulanabileceğine ilişkin kurallar sözü geçen kanunda öngörülmüştür.

Yurdumuzda kooperatifçiliğin yukarıda açıklanan gelişimi bu konudaki hukuk düzenini de etkilemiştir. 18/4/1972 günlü, 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu bu gelişimin bir ürünüdür. Gerçekten bu yasa, kırsal bölgelerimizin tarımsal örgütlenmesi ve kalkınması amacına, giderek kökleşen ve yaygınlaşan demokratik ilkeler çerçevesinde, bir yaklaşım sağlamıştır. Ancak bu demokratik yaklaşımın oluşturduğu kuruluşların kimi aşamalarında, geçici düzenlemelerin öngörülmesini doğal karşılamak gerekir. Çünkü Anayasa'nın 52. maddesi de Devleti; halkın gereği gibi beslenmesini, tarımsal üretimin toplumun yararına uygun olarak artırılmasını sağlayacak, tarım ürünlerini ve tarımla uğraşanların emeğini değerlendirecek yasal ve yönetsel önlemleri almakla yükümlü tutmuştur.

Demokratik bir yöntem içinde Kooperatifçiliğin geliştirilmesinde, tarımın ve çiftçiliğin korunmasında ve böylece sosyal dengenin sağlanmasında önemli bir örgütlenme olan Tarım Kredi Kooperatiflerinin hukuksal yapısına bu açıdan bakılınca, saptanacak durum şöylece özetlenebilir:

Tarım üreticileri, ekonomik çıkarlarını korumak ve özellikle meslek ve geçimleri ile ilgili gereksinimlerini sağlamak amacı ile karşılıklı yardım ilkesine dayanan ve tüzel kişiliği olan değişik ortaklı, değişik sermayeli Tarım Kredi Kooperatifleri kurabilirler. Yukarıda ilk inceleme bölümünde de kısaca belirtildiği üzere, bir veya birkaç il içindeki kooperatifler Bölge Birliklerini, en az beş Bölge Birliği de Merkez Birliğini kurar. Kooperatiflerin ve Bölge Birliklerinin çalışma alanı içinde birden fazla Kooperatif ve Bölge Birliği kurulamaz.

Merkez Birliği tek üst kuruluş olup, Ankara'dadır ve çalışma alanı bütün yurdu kapsar.

Kooperatiflerin, Bölge Birliklerinin ve Merkez Birliğinin görev ve yetkileri Kanunda belirtilmiştir,

Malî, ekonomik ve idarî yönlerden Bölge Birlikleri, Kooperatifleri ve Merkez Birliği de Bölge Birliklerini denetlemekte, onlara önderlik yapmaktadırlar. Böylece Tarım Kredi Kooperatifleri, uygar batı Devletleri kooperatifleri düzeyinde demokratik bir hukukî yapıya sahip olma olanağına yaklaşmışlardır. Ancak öngörülen aşamalı örgütlenmenin gerçekleşebilmesi için, önce alt basamaklarda yer alan birimlerin kendi kuruluşlarını tamamlamaları gerekmektedir. Böylece örgütün tümünün oluşması ile, yurt ekonomisinde giderek etkisini duyuran bir güç gerçekleşecektir. Kanunun üç aşama halinde öngördüğü örgütlenmeden, dava konusu olayın ortaya çıktığı günde Merkez Birliği henüz kurulmuş değildir. Geçici 3. maddenin (a) bendi, bu durumda Merkez Birliğine düşen görevlerin geçici olarak Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankasınca yerine

getirileceğini buyurmaktadır. Bankanın bu tür bir görev ile yükümlendirilmesini, Tarım Kooperatiflerinin Yurdumuzdaki tarihsel gelişimi ile bir arada değerlendirmek gerekir. Çünkü Ziraat Bankası yüzyılı aşan ekonomik çalışmaları süresince memleketimizde tarım alanındaki kredilerin sağlanmasında ve bu konudaki örgütlenmenin oluşmasında büyük etkisi ve hizmeti olan bir kuruluştur. Aslında Tarım Kredi Kooperatifleri yıllar boyu Bankanın birer yan kuruluşu gibi kırsal bölgelerdeki tarım üreticisine yardım görevi yapmışlardır. Hal böyle olunca Tarım Kredi Kooperatiflerinin demokratik örgütlenmelerini tamamlamalarına ve kendi kendilerini yönetmelerine kadar geçici bir dönem için Ziraat Bankasının üst düzeyde denetimine bağlı tutulmalarında bir sakınca olduğu kabul edilemez. Bu durumu yukarıda belirtildiği üzere, Kooperatifçiliği geliştirme doğrultusunda, Anayasa'nın devlete yüklediği ödevin bir sonucu olarak değerlendirmek gerekir. Demokratik yönetime geçiş zamanlarında bu gibi önlemlerin alınmasını, Anayasa'nın 51. ve 52. maddeleri hükümlerinin özüne aykırı sayma olanağı yoktur. Nitekim dava dosyası içeriğine göre, davanın açılmasından kısa bir süre sonra, Merkez Birliği kurulmuş ve Ziraat Bankasınca üstlenen görevler Kooperatif üst örgütünün sorumluluğuna bırakılmıştır.

Özetlenecek olursa; Anayasa'nın Başlangıç bölümünde yer alan "İnsan hak ve hürriyetlerini, millî dayanışmayı, sosyal adaleti, ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak demokratik hukuk devleti" ilkesinin işlerliği önlenmiş değil, tersine işlerliğinin sağlanması için yerinde bir önlem alınmıştır. Öte yandan temel hakların Devletçe korunmasına ilişkin 10. maddenin öngördüğü ilkelerin itiraz konusu hüküm ile zedelendiği de ileri sürülemez. Çünkü, tarım kesiminde çiftçinin kredi gereksinimlerini büyük ölçüde karşılayan kooperatif kuruluşlar, Anayasa'nın 51. maddesi doğrultusunda Devletçe ele alınarak eskisine oranla demokratik esaslara daha uygun bir hukuksal düzenlemeye kavuşturulmuş, ancak geçici bir dönem için yetki boşluğunu doldurmak üzere bu işlerle öteden beri ilgili bir Devlet Bankasına görev verilmiştir. Bu durumun, kişinin temel hak ve özgürlüklerini, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleri ile bağdaşmayacak biçimde sınırladığı, insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli koşulların gerçekleşmesini engellediği öne sürülemez. Özellikle temel hakların özünün böylece zedelendiği yolundaki bir görüş tutarlı ve geçerli olmaktan uzaktır. Bundan başka, itiraz yoluna başvuran Mahkemenin ileri sürdüğünün tersine, ortada Dernek Hukukunu ilgilendiren bir yön olmadığından, iptali istenen kuralı, Anayasa'nın 29. maddesi açısından tartışma konusu yapmaya da olanak yoktur.

Yukarıda açıklanan nedenlerle, itiraz konusu kuralın Anayasa'ya aykırı bir yönü yoktur, itiraz reddedilmelidir.

Bu görüşe Muhittin Gürün ve Âdil Esmer katılmamışlardır.

VI, SONUÇ :

18/4/1972 günlü, 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununun Geçici 3. maddesinin (a) bendi hükmünün Anayasa'ya aykırı olmadığına, itirazın reddine, Muhittin Gürün ve Âdil Esmer'in karşıoylariyle ve oyçokluğu ile,

22/12/1977 gününde karar verildi.

Başkan

Başkanvekili

Üye

Üye

Esas sayısı:1977/100

Karar sayısı:1977/148

Kâni Vrana

Şevket Müftügil

Abdullah Üner

Ahmet Koçak

Üye

Şekip Çopuroğlu

Üye

Fahrettin Uluç

Üye

Muhittin Gürün

Üye

Lütfi Ömerbaş

Üye

Ahmet Erdoğan

Üye

Hasan Gürsel

Üye

Ahmet Salih Çebi

Üye

Adil Esmer

Üye

Nihat O. Akçakayalıoğlu

Üye

Ahmet H. Boyacıoğlu

Üye

Necdet Darıcıoğlu

KARŞIOY YAZISI

18/4/1972 günlü, 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununun Geçici 3. maddesinin (a) bendi aşağıda açıklanan nedenlerle Anayasa'ya aykırıdır:

Bilindiği gibi kooperatifler, özel girişim alanında yer alan, sermayeye dayalı ticarî ortaklıklardır, ortaklarının ekonomik menfaatlarını korumak ve meslek veya geçimleriyle ilgili ihtiyaçlarını, karşılıklı yardım ilkesine dayanarak sağlamak amacıyla, kişilerin özel girişimleriyle ve sözleşmeleriyle, kururlar. Nitekim 1581 sayılı Kanunun 1. maddesi de Tarım Kredi Kooperatiflerinin kuruluş amacını bu yolda belirtmektedir.

Açıklanan niteliği ile bir devlet kuruluşu veya iktisadî devlet teşebbüsü olmayan kooperatifler üzerindeki devletin düzenleme hakkı, Anayasa'nın kişi haklarıyla ilgili olarak koyduğu kurallar ve sınırlar içinde kalmak zorundadır.

Anayasa, konuyla ilgili olarak, 40. ve 51. maddelerinde, şu kuralları koymuştur.

"Madde 40- Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir. Özel teşebbüsler kurmak serbesttir.

Kanun, bu hürriyetleri ancak kamu yararı amacıyla sınırlayabilir.

Devlet, özel teşebbüslerin millî iktisadın gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirleri alır."

"Madde 51- Devlet, kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır."

Yukarıdaki hükümlerden de anlaşıldığı gibi, kooperatif kurma, kurulu kooperatife ortak olma ve kooperatifi çalıştırma ve yönetime, Anayasa'nın 40. maddesinde yer alan çalışma ve sözleşme temel hak ve hürriyetinin kapsamı içinde yer alan özel girişim ve sözleşme türlerinden birisidir. Kişi bu hürriyeti kullanmada, kamu yararı amacına dayalı sınırlamalar dışında, serbesttir.

Devletin görevi, böyle bir girişime karışma veya onun yönetimine el koyma olmayıp millî iktisadın gereklerine ve sosyal amaçlara uygun olarak yürümesini, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını ve gelişmesini sağlayacak nitelikteki önlemleri almaktan ibarettir.

Öte yandan Anayasa'nın Başlangıç Bölümündeki ve 2. maddesindeki ilkelerden birisi de Türkiye Cumhuriyetinin demokratik bir hukuk devleti olduğunu belirleyen kuraldır. Bu kurala göre; hem devletin kendi içindeki, hem kişilerle devlet arasındaki, hem de kişilerin kendi aralarındaki ilişkilerin demokratik hukuk devleti ilkelerine uygun biçimde düzenlenmesi zorunlu bulunmaktadır.

1581 sayılı Kanun hükümleri, Özellikle bu kanunun itiraza konu olan geçici 3. maddesinin (a) bendi, Anayasa'nın yukarıda açıklanan ilkelerinin ışığı altında incelenecek olursa aşağıdaki durumlar ortaya çıkmaktadır :

1- Kanun hükümlerinin bir bölümü, bu tür kooperatiflerin ekonomik ve sosyal hayattaki etkilerinin Önemi gözönüne alınmak suretiyle Anayasa'nın 40. maddesinin son fıkrasıyla 51. maddesindeki amaçlara yönelik önlemleri veya kamu yararına dayalı ve hakkın özüne dokunmayan sınırlamaları düzenlemektedir.

2- Kanunun 5. maddesi; Kooperatif, Bölge ve Merkez Birliklerinde işlerin, mevzuat hükümleri, üst kuruluşlar talimatları, Genel Kurul ve Yönetim Kurulu kararına uygun olarak Müdürlük, Bölge Müdürlüğü ve Genel Müdürlük tarafından yürütüleceği ve Merkez Birliği Genel Müdürünün Bakanlar Kurulunca atanacağı kuralını koymaktadır. Kanunun 4. maddesine göre, 11 kişilik Merkez Birliği Yönetim Kurulunun bir üyesi de Ziraat Bankası temsilcisidir. Bu suretle merkezi idare ve iktisadî Devlet Teşekkülü olan bir banka, kanun hükmü ile, bu kooperatiflerin en üst kademesinin yönetimini doğrudan ele almakta ve yönetim kuruluna da, gereken hallerde ağırlığını koyabilmek üzere, oy hakkı ile katılmaktadır.

Kanunun 6. maddesine göre; soruşturma sonucunda suç işledikleri veya kusurlu oldukları anlaşılan, kooperatif ve Bölge Birlikleri Yönetim Kurulu üyelerinin ve denetçilerinin görevlerine Merkez Birliğince ve Merkez Birliği Yönetim Kurulu Üyelerinin ve denetçilerin görevlerine de Ticaret Bakanlığınca son verilebilmektedir.

Kanunun 8. maddesi, Kooperatiflerle Bölge Birlikleri Genel Kurullarının verecekleri kararların Merkez Birliğinin onayı ile, Merkez Birliği Genel Kurulunun kararlarının da Ticaret Bakanlığının onayı ile kesinleşeceğini öngörmektedir.

Bu hükümlerden; Kooperatiflerin, Birliklerin ve Merkez Birliğinin, kademe zinciri içinde birbirlerine karşı tanınmış olan görev ve yetkilerine ilişkin olanlar dışında kalanların, yani merkezi idareye ve merkezi idarenin bir iktisadî teşebbüsüne, kooperatif, Birlik ve Merkez Birliğinin yönetimine doğrudan doğruya veya dolaylı olarak el koyma yetkisini verenlerin, sınırlama niteliğini aşarak özel girişim ve sözleşme temel hakkının özünü zedelediğinden ve demokratik ilkelere ters düştüğünden kuşku gösterilemez.

Devletin, gözetim ve denetim hakkının sonucu olmak üzere kooperatifler üzerinde denetleme ve araştırma yetkisini kullanması ve bunu kanunla getireceği bir düzenleme ile sağlaması doğal olduğu gibi kooperatif işlemlerini, uygun nitelikteki bazı koşullara bağlaması da olağandır ve bütün bunlar sözü geçen temel hakkın özünü zedeleyici bir sınırın geçmedikçe Anayasa'nın 40. ve

11. maddelerine uygun birer sınırlama olarak kabul edilebilir. Keza, yapılan denetleme, araştırma ve soruşturma sonucunda suç işledikleri anlaşılan Kooperatif Yönetim Kurulu üyeleriyle öteki yöneticileri hakkında da yargı organları kararlariyle gerekli önlemler ve yaptırımlar uygulanabilir. Yani gözetim ve denetim görevinin sınırları içinde olan her türlü işlemlere başvurulabilir.

Halbuki sözkonusu kanunun bazı hükümleri, gözetim ve denetim niteliğini aşarak kooperatif özel girişiminin idaresini, merkezi idarenin veya ona bağlı bir iktisadî Devlet Teşekkülünün doğrudan doğruya eline vermektedir. Nitekim 1581 sayılı Kanunun Geçici 3. maddesinin itiraza konu olan (a) bendi de, Merkez Birliği kuruluncaya kadar; Merkez ve Bölge Birliğine ait olarak kanunda gösterilen görev ve yetkilerin T.C. Ziraat Bankasınca kullanılacağı hükmünü koymaktadır. Buna göre Merkez Birliği kuruluncaya kadar:

a) Kooperatif ve Bölge Birlikleri Genel Kurullarının verecekleri kararların, merkezi idareye bağlı bir iktisadi Devlet Teşebbüsünün onayı ile kesinleşmesi,

b) Soruşturma sonucuna göre göreviyle ilgili suç işledikleri veya kusurlu oldukları anlaşılan kooperatif ve Bölge birlikleri yönetim kurulu üyelerinin ve denetçilerinin görevlerine, sözü geçen iktisadi Devlet Teşekkülü tarafından son verilmesi 1581 sayılı Kanunun Geçici 3. maddesinin (a) bendi hükmünün gereği bulunmaktadır,

Bu suretle sözü geçen bent hükmü, bir özel girişim olan kooperatifin kendi kendini yönetme ve gerektiğinde kendi yöneticilerini görevden uzaklaştırma hakkını elinden almak suretiyle Anayasanın Demokratik Hukuk Devleti ilkesine ve 40. ve 51. maddeleri kurallarına aykırı bir düzen getirmiş bulunmaktadır. Bu düzenin, Merkez Birliği kuruluncaya kadar, yani geçici bir süre için, kabul edilmiş olmasının, Anayasa'ya aykırılık konusunda etkili olamayacağını söylemeye bile gerek yoktur.

Bu nedenlerle 1581 sayılı Kanunun Geçici 3. maddesinin (a) bendi hükmü Anayasa'ya aykırı olduğundan iptaline karar verilmelidir.

Üye
Muhittin Gürün

Üye
Adil Esmer